

**Toelichting beschermd
stadsgezicht
Sportlaan-Segbroeklaan
en omgeving**

De in de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw gerealiseerde wederopbouw van de Sportlaan- Segbroeklaan e.o (onderdeel van de herbouw van de kaalslag uit 1942 ten behoeve van de aanleg op Haags grondgebied van de Atlantikwal) wordt begrensd door Daal en Bergselaan, Sportlaan, President Kennedylaan, Stadhouderslaan, Lübeckstraat, Conradkade, Houtrustweg, Hanenburglaan, Sneeuwklakjestaat, Irisstraat, Goudsbloemlaan, Resedastraat, Stokroosstraat en Ranonkelstraat. Deze op basis van het stedenbouwkundig plan uit 1947 van W.M. Dudok totstandgekomen wederopbouwstrook sluit aan op het gemeentelijk beschermd stadsgezicht Vogelwijk en de rijks beschermde stadsgezichten Statenkwartier, Duinoord en Zorgvliet.

Inleiding

Ter verdediging van het door hun veroverde grondgebied bouwden de Duitsers in de oorlog de >Atlantikwall=, een gigantische keten van vestigingen en verdedigingswerken langs de Franse, Belgische en Nederlandse kust. Om het Nederlandse gebied te verdedigen kwamen verdedigingswerken in onder meer Hoek van Holland, IJmuiden, Den Helder en ook Scheveningen en Den Haag. Tankgrachten dwars door de stad vormden belangrijke onderdelen van deze kustverdediging.

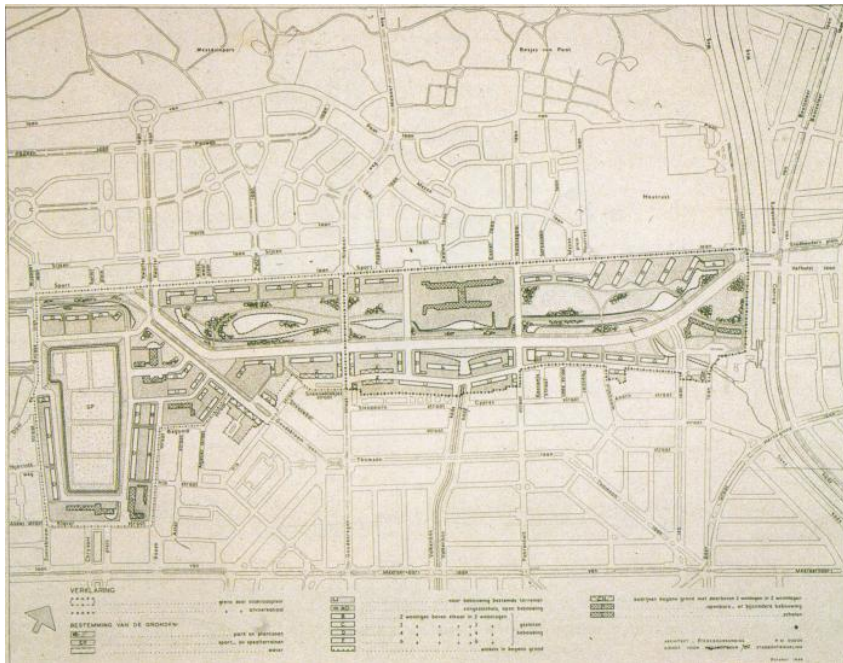

De kaalslag t.b.v. de Atlantikwall in het Sportlaan/Segbroeklaan tracé.

De keuze in het voorjaar van 1942 voor de aanleg van dergelijke tankgrachten tussen onder meer Kijkduin en Zorgvliet leidde tot het bevel voor ontruiming van 350 woningen in de kuststrook van Duindorp en Scheveningen-dorp. Voor de tankgracht tussen Kijkduin en Zorgvliet werd grotendeels het tracé langs de Haagse Beek gekozen dat, langs de kustlijn, binnen de bebouwde kom met relatief weinig sloopwerk kon worden gerealiseerd. De zone langs de Haagse Beek vormde met een onbebouwde breedte van 50 tot 70 meter een goede basis. Er werd >alleen nog maar= een gebied van 130 tot maximaal 150 meter aan bebouwing ter weerszijde van deze groene zone gesloopt. Delen van de Bomen- en Bloemenbuurt, Statenkwartier, Duinoord en Zorgvliet werden voor de bouw van deze tankgracht gesaneerd.

W.M. Dudok was al vanaf 1934 nauw betrokken bij de totstandkoming van uitbreidingsplannen voor Den Haag. Eén van de eerste taken die Dudok na de oorlog door de gemeente Den Haag werd toegewezen, was het maken van wederopbouwplannen voor het gebombardeerde Bezuidenhout en de kaalgeslagen gebieden van de tankgrachtzone. De kaalslag strekte zich globaal uit van de Scheveningseweg via de huidige Johan de Wittlaan, de President Kennedylaan, de Sportlaan en de Machiel Vrijenhoeklaan tot aan de Kijkduinsestraat. De strook Sportlaan-Segbroeklaan e.o. is het architectonisch en stedenbouwkundig meest geslaagde onderdeel van dit totaalplan.

In december 1947 werd het wederopbouwplan Sportlaan-Zorgvliet I aan de gemeenteraad aangeboden. Het deel Sportlaan-Segbroeklaan e.o. was het gebied met de grootste kaalslag en vertoont daarom de meest principiële verschillen met de vooroorlogse situatie. Op de locaties waar de breukrand van de bestaande bebouwing moest worden hersteld, werd voor een goede aansluiting aan het nieuwe plan gezorgd. Bruikbare woningen bleven zoveel mogelijk gespaard.

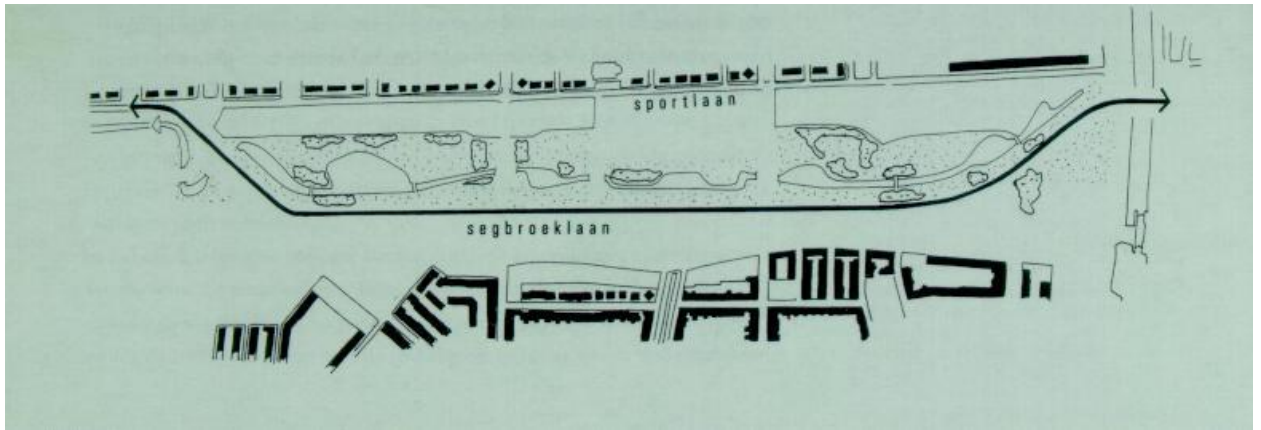
Plankaart uit 1947 van het tracé Sportlaan/Segbroeklaan.

Dudok streefde met zijn plan naar een zeker contrast met de bestaande stad, of zoals hij het zelf omschreef: *>hoewel de vernielde wijken hier en daar ongetwijfeld de bekoring bezaten van weelde en openheid, dienden zij toch zeker niet in den ouden vorm te herrijzen. Want dit hele verwoeste gebied ligt in een stadsdeel zonder rythme, zonder spanning, zonder differentiatie: het was een strook in een vlakke eentonige stad. De herbouw opent de mogelijkheid om in deze saaie stad nieuw architecturaal leven te wekken: we laten de eenmaal ontstane ruimte zoo veel mogelijk spreken en herscheppen die in fraaie plantsoenstrooken met waterpartijen; plantsoenen, die wij omzoomen met nieuwe flatgebouwen, hooger dan de omgeving. Zoo ontstaat er in dit stadsbeeld een contrasteerend element, dat wij als een gaaf geheel van groen en huizen nieuw kunnen scheppen.=*

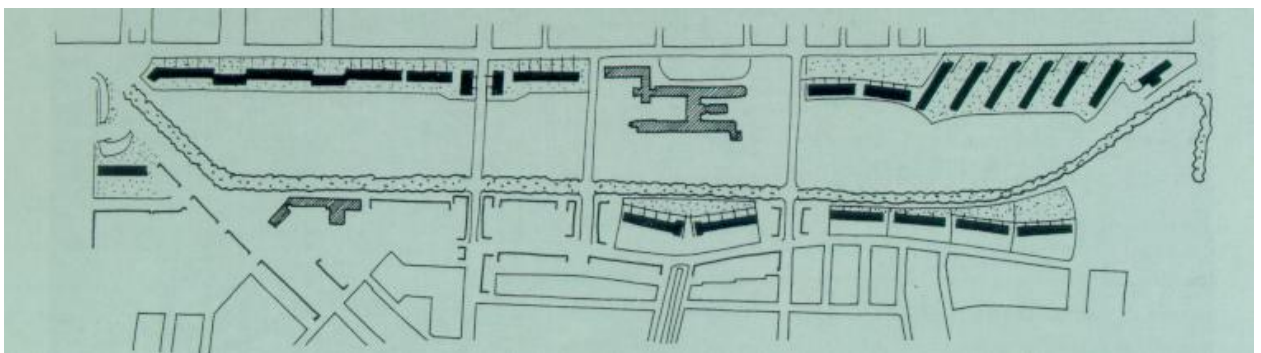
De Segbroeklaan, waaraan vier en zes lagen hoge flats waren gedacht, werd de nieuwe hoofdverkeersweg. Deze verkeersweg bood Dudok de mogelijkheid zijn nieuwste bevindingen met betrekking tot de openbare ruimte vorm te geven. Hij zag namelijk het omringende land als het belangrijkste recreatiegebied van een stad. De Segbroeklaan en in het verlengde hiervan het tweede deel van de Sportlaan als westelijke hoofdverkeersweg kreeg in zijn plannen voor Den Haag en bijzondere betekenis: een groene verkeersstrook die zich buiten het stedelijke gebied voortzet in het fraaie duinlandschap.

Ruimtelijke Opzet

Voor het gedeelte tussen Stokroosplein en het Afvoerkanaal bedacht Dudok, ter weerszijden van de iets naar het noorden te verleggen Haagse Beek een open parkaanleg, doorsneden door een verkeersweg, wandelpaden en waterpartijen en begrensd door bebouwing van vier en zes lagen met een woonbestemming. De nieuwe verkeersweg (Segbroeklaan), een belangrijke schakel tussen het Westland en Wassenaar, krijgt in het plan een gebroken tracé. Volgens Dudok is dit verkeerstechnisch beter en de wisseling van de lengterichting zou in deze Aplantsoenomgeving voortdurend nieuwe en waardevolle aspecten bieden.

De betekenis van het eerste gedeelte van de Sportlaan (tussen Afvoerkanaal-Kwartellaan) wordt teruggebracht tot die van een ruime woonstraat waardoor het ruimteprofiel van deze laan goed aansluit bij de geringere hoogte van de bestaande bebouwing van de Vogelwijk. Dudok zag flatgebouwen in deze omgeving als een logische uitbreiding van de bestaande villa=s, eengezinshuizen en beneden-bovenwoningen, omdat aan dergelijke portiek-etageflats meer behoefte was. Bovendien zouden meer gezinnen profiteren van de fraaie omgeving. Afhankelijk van de gevraagde woningtypes bestemd voor de gegoede middenstand en de welgestelden zijn de flatgebouwen die de plantsoenen omranden verschillend in hoogte. Aan een deel van de Segbroeklaan werden flatgebouwen onder een hoek in het plantsoen geprojecteerd terwijl elders de flatgebouwen evenwijdig aan deze weg verreezen. Voor een meer monumentaal effect kreeg het Rode-Kruisziekenhuis (dat over herbouwrechten beschikte) een prominente plaats door het, ten opzichte van de naastgelegen bebouwing, naar voren te plaatsen.

Positionering van de bebouwing in en langs het groen.

In het deel tussen het Afvoerkanaal en de Stadhouderslaan wordt het thema van de weg als stedelijke parkway met aan weerszijde bebouwing doorgezet. Weg en groenstrook zijn nu alleen van positie gewisseld. Het verlengde van de Sportlaan, de President Kennedylaan, vindt zijn einde bij het landgoed Zorgvliet. De verbinding met de Scheveningseweg, de Johan de Witlaan, sluit hier haaks op de Kennedylaan aan.

De strook tussen President Kennedylaan en het Stadhoudersplantsoen werd conform de opzet van de Sportlaan/Segbroeklaan ingericht als stedelijke parkway langs een brede strook groen met de vergraven Haagse Beek als centrale waterpartij. Aan de westzijde (in het Statenkwartier) is de bebouwing evenwijdig aan de President Kennedylaan gesitueerd, terwijl aan de oostzijde (in Duinoord) de flatgebouwen haaks op het Stadhoudersplantsoen zijn gelegen. In het Statenkwartier staat de vooroorlogse bebouwing direct achter de nieuwbouw aan de President Kennedylaan. In Duinoord was de kaalslag van groter omvang. Achter de haaks geplaatste strokenbouw langs het Stadhoudersplantsoen wordt met de nieuwbouw aansluiting gezocht op het bestaande stramien van straten en bouwblokken van de rest van de wijk.

Weg en groenstrook verwisselen van positie met als schakel het Verhulstplein.

Tegenover het Afvoerkanaal was in het plan ruimte gemaakt voor een plein (het huidige Verhulstplein) dat als schakelpunt fungeert tussen de parkzone van de Sportlaan/Segbroeklaan en die van de Stadhouderslaan/President Kennedylaan. In het ontwerpplan was dit een besloten plein, omgeven door een winkelcentrum met bovenwoningen. Uiteindelijk is hier een geheel andere invulling aan gegeven. In 1955 wordt voor dit deel het plan herzien, gebaseerd op het gegeven dat er op dat moment een grotere vraag was naar kantoren voor deze locatie. Mede hierdoor werd de bebouwingshoogte voor de noordzijde van het plein aangepast van zes naar elf bouwlagen en werd het plein omgeven door hoge kantoren.

Groen en Water

Het gebied is opgevat als een stadskwartier van voornamelijk allure met veel park, plantsoenaanleg en enige waterpartijen. De groenstrook van de Sportlaan-Segbroeklaan is voortgezet langs de President Kennedylaan en het Stadhoudersplantsoen. De Houtrustbrug en het Verhulstplein vormen de schakel tussen beide plantsoenen. De waterloop van de Haagse Beek in het plantsoen heeft een lineair karakter maar wordt door bajonetachtige verspringingen verlevendigd. Het plantsoen is behalve een parkway ook een belangrijke openbare ruimte voor de bewoners van de erlangs gesitueerde flats. Voor de gebouwen aan de Segbroeklaan is het meer een uitzicht op, terwijl de flats aan de overzijde er min of meer in staan. De oorspronkelijke inrichting van het

groen en de waterpartijen werd gekenmerkt door lange zichtlijnen over het water, verspreide boomgroepen en plantsoenen met heesters en rozenstruiken.

Inrichting van het groen langs de Segbroeklaan in 1961.

De monumentale esthetiek van de Sportlaan als stedelijke parkzone wordt tussen het Stokroosveld en het Afvoerkanaal door de huidige ecologische vorm van beheer echter fors verstoord. Het plantsoen langs de President Kennedylaan is in hoofdopzet, met bruggetjes en beplantingen nog geheel aanwezig. Tussen de woongebouwen haaks op het Stadhoudersplantsoen liggen goed onderhouden binnenhoven, die door hagen zijn afgescheiden van het plantsoen.

Architectuur

Het hoofdbestanddeel van het plangebied bestaat opmerkelijk genoeg niet uit bebouwing, maar uit groen. De aanwezige bebouwing is vooral bedoeld als begeleiding van de verkeersweg en is daarom in de lengterichting geplaatst langs en georiënteerd op de groene zone. De flats langs de Segbroeklaan bestaat uit langgerekte stroken van drie tot vijf bouwlagen met ter hoogte van het Rode-Kruisziekenhuis een monumentaal element in de vorm van twee iets schuin geplaatste en teruggelegen flatgebouwen. Langs de Sportlaan is de rand van de groenzone gemarkeerd door drie ensembles, bestaande uit een doorgaande reeks portiek-etageflats, het Rode-Kruisziekenhuis dat nadrukkelijk in het groen naar voren is geschoven en een reeks schuingeplaatste flatgebouwen.

Flats naar ontwerp van P. Zanstra aan de Segbroeklaan.

Een belangrijk bindend element is de gele baksteen waarin vrijwel alle bebouwing langs de Sportlaan is uitgevoerd. De woningen zijn ruim en comfortabel, en zijn ontworpen en uitgevoerd in een hoge kwaliteit van materiaaltoepassing en detaillering. Veel flats zijn ontworpen door de Haagse architect P. Zanstra met de voor hem kenmerkende hoge architectonische kwaliteit. Een architectonisch hoogtepunt is het lyceum naar ontwerp van J.J.P. Oud aan de Goudsbloemlaan/Segbroeklaan. Het gebouw reageert op de knik in de Segbroeklaan door de ronde verbinding van het hoofdgebouw met het gymnastiekgedeelte. Een sterk in het oog springend element aan het Verhulstplein is de bouwmassa van het voormalig kantoorgebouw van de Nillmij uit 1960-1961. Het aan de andere zijde van het plein gelegen voormalig kantoorgebouw van Caltex valt op vanwege een opvallend kunstwerk op de kopse gevel aan de Kennedylaan, uitgevoerd in betonsgraffito. Vermeldenswaard zijn ook de zeven stroken luxueus uitgevoerde portiekflats haaks aan het Stadhoudersplantsoen, ontworpen door Jan Wils in samenwerking met architectenbureau Blankenspoor en De Vries.

Een van de zeven flats van J. Wils aan het Stadhoudersplantsoen.

Door onder meer variaties in de afwerking van balkons, borstweringen en ingangspartijen is hier een aantrekkelijke mix van typische jaren-vijftig kenmerken terug te vinden.

Structurele en/of functionele veranderingen

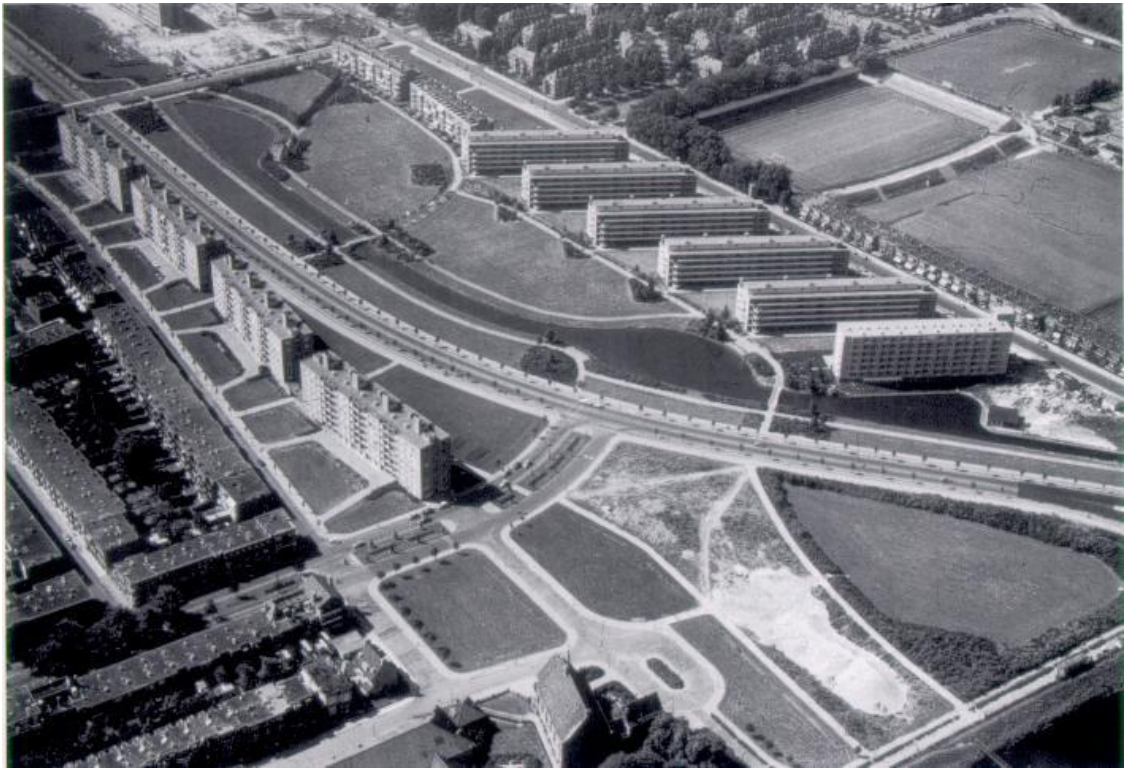
Langs de Segbroeklaan en Sportlaan is in de bebouwing weinig veranderd na de aanleg. De enige nieuwbouw wordt gevormd door de uitbreiding van het Rode-Kruisziekenhuis en een woongebouw aan de Segbroeklaan, nabij het Afvoerkanaal. De grootste bedreiging voor het gebied is de wijze waarop het groen wordt beheerd. Strakke belijningen van oevers en plantsoenen zijn opgeheven door beschoeiingen te verwijderen en de natuur de “vrije loop” te laten gaan. Van een dergelijke “>natuurlijkheid”= is in het oorspronkelijke plan geen sprake. De monumentale esthetiek van de Sportlaan als stedelijke parkzone wordt door de huidige ecologische vorm van beheer dan ook verstoord. Langs de President Kennedylaan zijn in de jaren negentig van de vorige eeuw twee langgerekte kantoorgebouwen vervangen door in schaal fors toegenomen woningbouw.

Typering en bijzondere kwaliteiten:

- een stadsdeel van voorname allure met veel park, plantsoenaanleg en enige waterpartijen
- als stedenbouwkundige eenheid ontworpen opzet van een Aparkway= bestaande uit weg, water, bebouwing en beplanting
- de hoge kwaliteit van de wederopbouwarchitectuur
- de bewaard gebleven groeninrichting van het Stadhoudersplantsoen in combinatie met de haaks hierop geplaatste woningbouw

Conclusie

Met het wederopbouwplan Sportlaan-Zorgvliet kreeg deze zone een belangrijke functie toebedeeld als verkeersweg, die een oplossing moest bieden voor het ontbreken van een doorgaande verbinding tussen het Westland en Wassenaar, parallel aan de kust. Het gebied tussen Kijkduin en de Stadhouderslaan werd daarnaast vooral bestemd voor middenstandswoningen, waaraan in Den Haag vlak na de oorlog een grote behoefte bestond. Het gedeelte tussen het Stokroosveld en de Stadhouderslaan is het meest geslaagde deel van dit wederopbouwplan. Hier is de verkeersweg opgevat als een stedelijke route ingebed in het groen; een parkway die door vrijstaande architectonische ensembles wordt begeleid. De oorspronkelijke kwaliteiten zijn nog grotendeels aanwezig. Architect P. Zanstra heeft veel van de bebouwing langs de parkway ontworpen en heeft hiermee, net als in Mariahoeve, Duttendel, Waldeck en Leyenburg, een belangrijk stempel gezet op het karakter van de buurt. Overigens zonder het voorgeschreven idee van W.M. Dudok uit het oog te verliezen: per groep gedetailleerd met een sterke vormverwantschap.

Luchtopname uit 1959 van het gebied tussen de Fahrenheitstraat en het Afvoerkanaal.